

Breng de Moestuinen weer tot leven!

*Een aanpak voor moestuinen
op buitenplaatsen.*

*Deze handreiking helpt eigenaren, beheerders en
beleidsmakers op weg met praktische tips en inspiratie.
Of je nu een tuin in oude glorie herstelt of een nieuwe
invulling geeft — **begin vandaag nog!***

Breng de moestuin op historische buitenplaatsen weer tot leven!

Moestuinen waren vroeger een onmisbaar onderdeel van buitenplaatsen en landgoederen. Hier zorgde de tuinbaas met zijn personeel het hele jaar door voor een rijke oogst: bloemen voor in huis en groente, fruit en kruiden voor de keuken. Vaak geteeld met hulp van bijzondere tuinelementen, zoals fruitmuren en broeibakken. Veel moestuinen zijn in de loop van de 20ste eeuw buiten gebruik geraakt. Hiermee verdween een waardevol stukje geschiedenis. Hoe mooi zou het zijn om deze rijke historie nieuw leven in te blazen?

Moestuinen kunnen vandaag de dag opnieuw een belangrijke functie vervullen. Niet meer puur om de bewoners te voeden, ook als inspirerende, groene ontmoetingsplekken. Ze verbinden mensen met de geschiedenis, de natuur en met elkaar. Ze bieden ruimte voor duurzame initiatieven, educatie en stimuleren een gezonde levensstijl. Steeds meer mensen willen zelf groente, fruit en kruiden kweken. Vrijwilligers en professionele tuinders nemen op veel plekken het initiatief voor zelfoogsttuinen, pluktuinen en gemeenschapslandbouw.

Deze handreiking biedt eigenaren, beheerders, vrijwilligers en beleidsmakers praktische tips en inspiratie. Het helpt je op weg om een moestuin op een historische buitenplaats of landgoed weer te laten bloeien. Of je nu kiest voor het in ere herstellen van de historische tuin of voor een eigentijdse invulling, ga vooral aan de slag! Door het te doen ontdek je wat wel of niet werkt en ervaar je al snel het plezier van het zelf telen van groente en fruit.

© Upstream

Nieuwe moestuin op buitenplaats Ockenburgh, Den Haag.

Of lees direct verder

Waarom een moestuin starten?

De Moestuin op de buitenplaats

Onderdelen historische moestuin

Hoe start je een moestuin?

Voor overheden: ondersteuning is nodig

Moestuinen: een rijke historie

Laat je inspireren

Waarom een moestuin starten?

Wie denkt aan de opbrengst van moestuinen, denkt vaak als eerste aan verse bladspinazie, grote pompoenen of knapperige radijsjes. In moestuinen valt meer te oogsten dan groente en fruit. Het is bij uitstek een plek voor ontmoeting, natuur en cultuur. En juist die combinatie maakt van moestuinen betekenisvolle plekken.

Kansen voor

Gezond en duurzaam voedsel

Moestuinen bieden vers en onbewerkt voedsel, wat bijdraagt aan een gezonde levensstijl en voedselzekerheid. Een mooi voorbeeld is een CSA-tuin (Community Supported Agriculture), waar mensen lokaal en duurzaam geteelde producten afnemen. Wist je dat tuinieren ook goed is voor je geestelijke en fysieke gezondheid? Het zorgt voor extra lichaamsbeweging en vermindert stress.

Kansen voor

Natuur en biodiversiteit

Moestuinen dragen bij aan een levendig, aantrekkelijk en afwisselend landschap. Het kweken van verschillende planten vergroot de biodiversiteit. Het trekt insecten en vogels aan. Tuinen met traditionele teeltmethoden zorgen voor een betere bodemkwaliteit. In stedelijke gebieden kunnen moestuinen bijdragen aan de biodiversiteit van de stad en de omgeving.

Kansen voor

Cultureel Erfgoed

Het herstellen van moestuinen op buitenplaatsen en landgoederen draagt bij aan het behoud van het cultureel erfgoed. Het versterkt het ensemble van de buitenplaats – het huis, de parken, de siertuinen en de moestuinen – en draagt bij aan het herstel van de historische buitenplaatsen als vitaal onderdeel van het landschap. Het houdt de historie levend. Zeker als er wordt geëxperimenteerd met historische groenten en fruitsoorten.

Kansen voor

Recreatie

Voor wie houdt van rust, natuur en geschiedenis zijn moestuinen op historische buitenplaatsen en landgoederen prachtige plekken om te bezoeken én om in mee te helpen. Genieten van al het moois en lekkers dat een moestuin te bieden heeft. De verkoop van zelfgekweekte producten uit de moestuin of bloemen uit een pluktuin kan een extra inkomstenbron zijn.

Kansen voor

Educatie

Moestuinen zijn bijzondere plekken om te leren. Kinderen ontdekken spelenderwijs waar hun eten vandaan komt en hoe planten groeien. Zo ontwikkelen ze meer waardering voor verse groente en fruit. Moestuinen bieden ook ruimte voor educatieve projecten over biodiversiteit, seizoensgebonden eten en duurzaamheid.

Kansen voor

Ontmoeting

Moestuinen kunnen betekenisvolle plekken zijn waar mensen elkaar ontmoeten en samen in de tuin werken. Gemeenschappelijke tuinen en voedselcollectieven waarbij mensen samenwerken aan een duurzame voedselvoorziening worden steeds populairder. Het openstellen van de tuin vergroot de betrokkenheid en zorgt voor een breder draagvlak in de omgeving. Zo gaat een moestuin functioneren als de 'gemene gronden' of 'commons' uit het verleden.

De Moestuin op de buitenplaats

Eten en koken uit de moestuin op de buitenplaats

Wat er in de moestuinen van vroeger werd verbouwd, leren we uit kook- en handboeken. In 1668 verscheen de eerste uitgave van **De verstandige kock of sorghvuldige huyshoudster**, dat wordt beschouwd als het meest populaire kookboek van de 17de eeuw. Geschreven voor de elite van rijke (vaak Amsterdamse) stedelingen die 's zomers naar hun buitenplaatsen trokken – gelegen langs de Vecht, de Amstel, in de Watergraafsmere en de Beemster. De groenten en vruchten uit de moestuinen van deze buitenplaatsen vormden de basis voor veel van de recepten. Er staan ook recepten in met exotisch fruit, zoals citroenen. In de keukens van de buitenplaatsen werd gekookt naar het seizoen. Wat over was, werd ingemaakt en gekonfijt voor andere seizoenen. Zo werd niets verspild.

Dit kookboek maakte deel uit van een meerdelige uitgave onder de naam **Het vermakelijk landtleven**. Twee delen zijn gewijd aan de tuinbouw: **Den Nederlandtsen hovenier** (door Jan van der Groen) en **Den verstandigen hovenier** (door Petrus Nylandt).

Stadhouders, vermogende kooplieden, regenten en gegoede burgers lieten in de 17de en 18de eeuw grote formele parktuinen aanleggen bij hun buitenhuizen. De moestuin was hiervan een belangrijk onderdeel. De tuin zorgde voor groente, fruit en kruiden voor in de keuken en bloemen

gaven het huis een weelderige uitstraling. Met de import van exotische planten werd het een kunst om deze soorten ook in ons koude landje te kunnen kweken. Fruitmuren en broeibakken zorgden voor een beschut microklimaat en met slimme technieken werd het teeltseizoen verlengd.

© Arie Rebergen

Buitenplaats Zuylestein, Leersum, voedselproducerend landgoed op de Utrechtse Heuvelrug.

Onderdelen van een historische moestuin

(Fruit)muren, hekken en omheiningen

Fruitmuren zijn er in verschillende vormen. De muren houden warmte vast en bieden bescherming voor het telen van kwetsbare fruitsoorten. Perensoorten zijn heel geschikt, maar ook perziken of vijgen kunnen via spalierhekken tegen een fruitmuur worden geleid.

Hekken en omheiningen bieden bescherming van de gewassen tegen dieren en creëren een afgebakend gebied. Dit kunnen houten hekwerken zijn, maar ook hekken van wilgentenen of een haag van meidoorn.

Paden en wegen

De **hoofdpaden** zijn vooral bedoeld voor toegang en transport met bijvoorbeeld een kruiwagen. Ze zijn vaak onverhard of halfverhard van grind, zand of gras.

Via de smalle **tussenpaden** bereik je de teeltbedden voor het onderhoud aan de gewassen.

Kas of broeikas, koude bakken en oranje

Muurkassen en **losstaande kassen** worden gebruikt voor het opkweken van zaailingen en het telen van gewassen die meer warmte nodig hebben, zoals voor tomaten en paprika's.

De **koude bak of broeibak** is een kleinere, eenvoudigere, meestal vrijstaande, lage kweekbak met glazen ruiten. Deze bak staat op de volle grond en is gericht op de zon. Het microklimaat dat onder het glas ontstaat, zorgt ervoor dat het groeiseizoen wordt verlengd.

Een **oranjerie** is een bouwwerk met grote vensters op het zuiden en bedoeld om kuipplanten te laten overwinteren. Het gaat meestal om (sub-)tropische planten, zoals citrus.

Teeltbedden, bloemperken, pluk- en kruidentuinen

Teeltbedden zijn rechte, veelal verhoogde bedden, waarin groente en kruiden worden geteeld.

De **bloemperken** bevatten bloemen die zowel decoratief zijn als nuttige insecten aantrekken. Er zijn ook eetbare bloemen, zoals Oost-Indische kers, vlier, korenbloem en viooltjes.

In de **pluktuin** kunnen bezoekers een mooi en milieuvriendelijk boeket samenstellen.

In de **kruidentuin** is ruimte voor het telen van kruiden voor culinaire of medicinale doeleinden, zoals rozemarijn, tijm en citroenmelisse.

Boomgaard, fruit- struiken en bessenkooi

(Boomgaard met) fruitbomen. Door leifruit te planten als haag of tegen een fruitmuur wordt het onderdeel van een moestuin. Een boomgaard neemt meer ruimte in beslag en kan bestaan uit fruit- of notenbomen.

Een **fruit- of bessenkooi** heeft een houten of metalen frame met een net eroverheen. Het beschermt zacht fruit zoals aalbessen en aardbeien tegen vogels.

Irrigatiesystemen

Waterput, pomp, waterton. Goede watervoorzieningen zijn essentieel voor de moestuin. Met een irrigatiesysteem komt het water bij de planten of voer je het af.

Praktische onderdelen

Composthoop: Voor het recyclen van organisch afval tot humusrijke compost. Compost verrijkt de bodem met voedingsstoffen en verbetert de bodemkwaliteit.

Werkschuur: Opslagruimte voor gereedschap, zaden en andere benodigdheden.

Bijenstal of bijenhotel: wilde bijen en honingbijen dragen door de bestuiving bij aan de biodiversiteit.

Hoe start je een moestuin?

Een moestuin nieuw leven inblazen is een boeiend proces dat tijd en aandacht vraagt. Met de juiste stappen - en hulp van anderen - kun je de tuin weer laten floreren. Dit stappenplan is geen strikte handleiding, maar een vertrekpunt dat je op weg helpt - van verkenning en onderzoek tot aan de eerste oogst.

1 Formuleer je wens of idee

Begin eerst met je **doel**: Waarom wil je een moestuin aanleggen? Heb je de wens om een historische moestuin te **herstellen**, een gemeenschappelijke tuin te **creëren** of een pluktuin te beginnen? Het helpt om ambities helder te formuleren of een **moodboard** te maken. Zo bepaal je de richting voor de vervolgstappen.

2 Doe uitgebreid onderzoek

Wat is het **verhaal** van de plek? Op locaties waar geen moestuin meer is, is onderzoek een goed startpunt: is er **documentatie** en kun je achterhalen waar de moestuin vroeger lag? Zo krijg je begrip voor de **historie** van de plek. Onderzoek ook de kwaliteit van de bodem. Dat geeft informatie over de **bodemgesteldheid** (grondsoort), maar ook inzicht in bodemkwaliteit en **welke planten** goed of juist minder goed gedijen. Voor het telen voor consumptie is een schone grond verklaring nodig. Ook de aanwezigheid van water, zonlicht en mate van beschutting zijn factoren die het succes van je tuin bepalen.

3 Maak een globaal plan

Het is niet nodig om meteen een gedetailleerd plan te hebben, maar het helpt om enkele kernaspecten uit te werken en op papier te zetten. Leg in het plan in **grote lijnen** vast wat je wilt bereiken, wie erbij betrokken zijn, welke **middelen** nodig zijn en hoe het **beheer** wordt geregeld. De volgende punten kunnen je daarbij helpen.

4 Denk na over de organisatie

Wie zal de tuin **onderhouden** en de werkzaamheden coördineren? Zorg voor een **tuincoördinator**. De coördinator is verantwoordelijk voor de dagelijkse gang van zaken. Hij of zij stuurt de **vrijwilligers** aan, houdt het doel en de **planning** in de gaten, bewaakt het **(historische) ontwerp** en beoordeelt de **resultaten**.

Is de moestuin opgezet als **CSA tuin** (Community Supported Agriculture), dan bepaalt de **tuinder** samen met de participanten en vrijwilligers hoe de samenwerking wordt vormgegeven.

5 Zoek financiële middelen

- Er zijn verschillende **subsidie-regelingen** beschikbaar voor het herstel en beheer van moestuinen. Kijk voor **tips** op de website van het **Erfgoedhuis Zuid-Holland**.
- Als de buitenplaats een beschermde status als **rijksmonument** heeft, kunnen eigenaren in aanmerking komen voor subsidies en financiële ondersteuning voor de instandhouding van historische tuinen. Soms hebben **gemeenten subsidie-regelingen** voor beschermde gemeentelijke monumenten.
- Ga op zoek naar **partijen** die je initiatief financieel willen steunen. Van een vriendenclub van de buitenplaats tot **kwekerijen en telers** in de omgeving. Of een **restaurant of winkel** die je producten wil afnemen.
- Maak gebruik van **fondsen** waar je aanvragen kunt indienen, zowel voor **restauratie** als voor bijvoorbeeld **educatieve activiteiten**, bevordering van sociale cohesie of ecologische ontwikkelingen.
- Onderzoek of er mogelijkheden zijn om **extra inkomsten** uit de tuin te genereren. Als een **pluktuin** deel uitmaakt van je plannen, levert dat geld op. Als je een gemeenschappelijke moestuin of **tuinderij** start, kunnen belangstellenden hieraan financieel bijdragen. In ruil daarvoor kunnen ze op een later moment een deel van de **oogst** meenemen.

6 Betrek de gemeenschap

Een moestuin heeft veel baat bij **betrokken vrijwilligers** en **buurtbewoners**. Zij kunnen bijdragen aan het herstel en het onderhoud van de tuin. Organiseer **bijeenkomsten**, start een **buurtinitiatief** of werk samen met scholen en **maatschappelijke organisaties** om een breed draagvlak te creëren. Ook een **voedselraad**, een **regionaal burgerinitiatief**, kan helpen om een gezond voedselsysteem bespreekbaar te maken en op de politieke agenda te krijgen.

7 Maak gebruik van kennis en kunde

Afhankelijk van het type moestuin, kan specifieke kennis nodig zijn. Benut de kennis en ervaring van **erfgoedorganisaties**, **historici** of **botanische experts** bij de ontwikkeling van je tuin. Ook lokale tuinders of ervaren moestuiniers kunnen waardevolle kennis delen. Het **Netwerk Historische Moestuinen** bevordert kennisuitwisseling en ondersteuning. Ook bestaan er diverse **workshops** en **trainingen** die specifiek gericht zijn op het ontwikkelen van kennis en vaardigheden voor elke moestuin, pluktuin of andere ambitie.

8 Vraag om hulp

Verschillende instanties bieden ondersteuning in de vorm van subsidies, advies of het verbinden van vrijwilligers. Denk aan:

- Lokale overheden:** Gemeenten en provincies bieden soms subsidieprogramma's of ondersteuning voor buurtinitiatieven.
- Erfgoedorganisaties:** Zij kunnen helpen met historische documentatie en richtlijnen voor een authentieke aanpak.
- Vrijwilligersnetwerken:** Via platforms of lokale initiatieven kunt je gemotiveerde mensen vinden die willen helpen.
- Steek je licht op bij vergelijkbare initiatieven.

9 Ga aan de slag!

Groots beginnen hoeft niet. Een **kleine start**, zoals het plaatsen van enkele **moestuinbakken**, kan al voldoende zijn om de historische plek weer **zichtbaar** te maken. Op basis van beschikbare middelen en betrokkenheid kun je **stap voor stap** uitbreiden en verder ontwikkelen. Kies voor groente en fruit die je lekker vindt en waar vraag naar is.

Voor overheden: ondersteuning is nodig

Of het nu gaat om een historisch moestuin, een gemeenschapstuin of een pluktuin. Bij het starten van deze initiatieven komt veel kijken. Gemeenten en provincies kunnen initiatiefnemers daarbij helpen en stimuleren. Juist omdat deze initiatieven de samenleving veel kunnen bieden en terug kunnen geven. Een moestuin brengt mensen bij elkaar, versterkt sociale cohesie, stimuleert beweging en is goed voor de gezondheid en het milieu.

Vrijwilligers aan het werk op de buitenplaats Ockenburgh in Den Haag.

→ Beperk je niet tot erfgoed

Een moestuin biedt ook kansen voor gezondheid, participatie, meerstemmigheid, diversiteit en inclusie. Neem contact op met collega's van het sociaal domein die zich bezighouden met gezondheid, sport en cultuur. Leg aan je collega's van ruimtelijke ordening de meerwaarde van de moestuinlocatie uit.

→ Stimuleer kennisvergaring en -uitwisseling

Benut de inventarisatie van locaties van moestuinen van de provincies en breng dit onder de aandacht bij collega's. Breng verder in kaart waar (historische) documentatie en onderzoek over de historische moestuinen te vinden zijn en maak dit toegankelijk. Onderzoek op welke manieren een plek kan bijdragen aan de ecologische waarden in een gemeente of regio. Leg hiervoor contact met je collega's van natuur en ecologie.

→ Bied financiële ondersteuning

Verleen financiële steun aan initiatieven die bijdragen aan lokale of regionale doelen.

→ Faciliteer initiatieven

Ondersteun initiatieven voor het hergebruik van historische moestuinlocaties, te beginnen met een passende functie in het omgevingsplan. Pas zo nodig de functie aan als die beperkend werkt voor het mogelijk maken van deze sociaal-maatschappelijke en erfgoedfunctie.

→ Beperk voorwaarden en criteria

Timmer eventuele ondersteuningsmogelijkheden niet dicht met onhaalbare algemene criteria. Moestuinen en gemeenschapstuinen ontwikkelen soms gaandeweg, in de praktijk. Maak daar ruimte voor.

De rijke historie van moestuinen

Van de vroege middeleeuwen tot vandaag de dag: moestuinen op buitenplaatsen kennen een lange traditie. Waar ze vroeger de keuken voorzagen van verse groente – en soms zelfs opzien baarden met zelfgekweekte tropische vruchten – herontdekken we tegenwoordig opnieuw de meerwaarde van moestuinen op buitenplaatsen. Als levendige plekken waar natuur, historie en mensen samenkomen.

De middeleeuwen

In het Middelnederlandse taalgebied kwamen de woorden 'warmoes' en 'tuun' voor. Een 'tuun' is een omheining van gevlochten takken en verwijst naar de moestuin die beschermd moest worden tegen vraat van dieren. Bij **kloosters** zijn in die tijd besloten **moes- en kruidentuinen** een vast onderdeel (hortus conclusus). Buiten het kasteelterrein moesten boeren met boomgaarden, moestuinen en akkers een deel van de oogst, bestaande uit **graan, bonen, uien, kool en knollen**, afstaan aan de kasteelheer. Met de opkomst van steden werd buiten de stadsmuur **warmoeze-rijen en tuinderijen** ingericht.

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Grote kas op Buitenplaats Dordwijk, Dordrecht

16de – 17de eeuw

Wie het zich kon veroorloven ontvluchtte vanaf eind 16de eeuw in de zomer de stank van de stad. Op hun buitenplaats lieten regenten en vermogende kooplieden **parken** aanleggen. Er ontstond een **rijke tuincultuur**, waar moestuinen stevast deel van uitmaakten. Pachters stonden nog steeds een **deel van de oogst** af. Steeds vaker was er echter een tuinbaas of hovenier die zich **jaarrond** met zijn tuinknechten bezighield met het tuinieren. Verse oogst in de zomer werd deels ingemaakt voor gebruik in de winter.

17de eeuw

Om de opbrengst van de moestuin te vergroten ontwikkelden hoveniers nieuwe technieken. **Jan van der Groen**, hovenier aan het hof van de prins van Oranje, legde in zijn boek **Den Nederlandtsen Hovenier** (1669) uit hoe **kweekbakken** gewassen konden beschermen tegen kou en wind. De gewassen konden in de bakken ook worden 'voorgetrokken', waardoor de oogst werd vervroegd.

De overzeese handel bracht **tropisch fruit en groente** binnen handbereik. Dit leidde halverwege de 17de eeuw tot de opkomst van de **oranjerie**. In deze gebouwen met dikke stenen muren, voorzien van grote glasruiten aan de warme zuidoostzijde, overwinterden in houten verrijdbare kuipen de laurier- en citrusboompjes uit het Middellandse zeegebied. De kunst om tropische vruchten te kweken gaf een eigenaar **bijzondere status**. Dat gold zeker voor de **ananas**; het kweken ervan duurde meer dan een jaar. In 1685 lukte het amateur-botanicus **Agneta Block** om op haar buitenplaats Vijverhof voor het eerst in Europa een ananas te kweken.

19de eeuw

Het grootste deel van de 19de eeuw bleef de moestuin een wezenlijk onderdeel van de buitenplaats. Het onderhoud vroeg veel inzet van personeel. Het gebruik van de moestuin kwam **onder druk** te staan door de **professionalisering** van de tuinbouw, die steeds goedkoper fruit en groente kon leveren. Toch werd nog lang vastgehouden aan de **eeuwenoude traditie** van zelfgekteekte bloemen, fruit en groente. Tegelijk met de herbouw van **Kasteel De Haar** in 1892 kwam ook een omvangrijk moestuincomplex met indrukwekkende **kassen** tot stand.

21ste eeuw

Het **opnieuw in gebruik nemen** van moestuinen op buitenplaatsen en landgoederen biedt vele kansen en mogelijkheden. Er zijn prachtige voorbeelden te zien op landgoed **Zuylestein in Leersum**, **Leyduin in Heemstede** en **Dekema State in Jelsum**. Gezond, zelf gekweekt voedsel van eigen grond verbindt mensen met hun omgeving, de geschiedenis, de **natuur en met elkaar**.

18de eeuw

De Leidse lakenhandelaar **Pieter de la Court van de Voort** laat in zijn boek *Byzondere aenmerkingen over het aenleggen van pragtige en gemeene landhuizen* uit 1737 zien dat **technische innovatie** ook in de 18de eeuw doorgaat. Door ingenieuze verwarmingssystemen konden in kassen behalve ananas ook **tropische planten als palmen** worden gekweekt. Nieuwe type **tuinmuren** zorgde voor een beter microklimaat en vergrootte de oogst van kunstig gesnoeid leifruit als **abrikozen, peren en vijgen**. Er werden (**muur**)**kassen** gebouwd voor de teelt van **druiven en perziken**. Dit rijpe fruit gold als een kostbaar geschenk. Gasten groente en fruit serveren uit eigen tuin was onderdeel van het landelijke leven en gaf **prestige**.

Vergefen groente,
de aardpeer

20ste eeuw

De introductie van de **koelkast**, de **opkomst van de supermarkt** en stijgende loonkosten maakten het steeds minder lonend om je eigen groente en fruit te kweken. De dagelijkse aanschaf van verse producten werd makkelijker en veel moestuinen verloren hun functie. De kosten voor het beheer van de buitenplaats stegen en vooral na **1945** werd de moestuin vervangen door een andere inkomstenbron zoals een **tennispark, parkeerterrein of villa**. In de jaren tachtig vond een omslag plaats door de toenemende belangstelling voor **ecologisch tuinieren**: groente en fruit geteeld **zonder kunstmest** of gewasbescherming. De vraag naar lokaal geteelde groenten en fruit nam toe; dat geldt ook voor vergeten groente als de **aardpeer**.

Wist je dat?

Tegenwoordig zijn er nog zo'n 600 buitenplaatsen over, waarvan gebouwen en/of tuinen bewaard zijn gebleven. Ooit telde Nederland er zo'n 6.000.

Laat je *inspireren*

Er zijn veel prachtige moestuinen op historische plekken die opnieuw een betekenisvolle functie hebben gekregen. Ga je zelf aan de slag met een tuin? Breng dan zeker een bezoek aan één van deze tuinen! Het is inspirerend en ook leerzaam om te zien hoe deze plekken functioneren en hoe verschillend ze zijn.

Villa Ockenburgh, Den Haag

Toen eigenaar Jacob Westerbaen in 1654 een hofdicht schreef over zijn buitenplaats Ockenburgh, kon hij niet vermoeden dat 350 jaar later omwonenden zijn trots zouden redden van de ondergang.

Wat projectontwikkelaars niet lukte, kregen buurtbewoners eigenhandig voor elkaar: de restauratie van het huis. De aanleg van de fraaie moestuin is geïnspireerd op historische voorbeelden. Vrijwilligers onderhouden deze tuin, die vol staat met groenten, fruitbomen, kruiden en bloemen. Ockenburgh is weer een plek van ontmoeting, verbinding en inspiratie.

Landgoed Twickel, Delden

Rondom Kasteel Twickel in Ambt Delden liggen prachtige tuinen die je kunt bezoeken. In de moestuin vind je monumentale kassen, bijzondere leifruit-vormen, groenten en snijbloemen. Enthousiaste vrijwilligers werken onder leiding van hoveniers in de moestuin en geven graag uitleg over hun werk.

Stichting vergeten groenten, Beesel

Bij de Historische Groentehof van de stichting vind je veel kennis over historische moestuinplanten en het inrichten van moestuinen. De stichting wordt gerund door vrijwilligers die een show-, kruiden- en productietuin onderhouden.

De Tuin van Oostduin, Den Haag

Tijdens de Tweede Wereldoorlog raakte de buitenplaats zwaar beschadigd. Eigenaresse Marie gravin van Bylandt liet het huis afbreken en schonk het landgoed aan de Protestantse kerk. Op de plek waar vroeger de adellijke moestuin lag, is op initiatief van buurtbewoners in 2021 een nieuwe moestuin aangelegd. Buurtbewoners onderhouden de moestuin onder leiding van een tuinbaas. Op woensdag en zaterdag tussen 10.00 en 13.00 uur werken vrijwilligers in de tuin en is bezoek mogelijk.

Het Zoete Land, Leiden

De Leidse stadstuin Het Zoete Land is een mooi voorbeeld van een CSA tuin (Community Supported Agriculture). Deze tuin zou niet misstaan als tuin op een buitenplaats die alles biedt wat je kunt wensen. Kijk voor meer CSA voorbeelden ook eens [hier](#).

Lees Tips

Voorbeelden van moestuinherstel

In het hele land zijn mooie voorbeelden te vinden van moestuinherstel. In Haarzuilens vind je **Kasteel De Haar**. Hoe de moestuin van het kasteel is hersteld, zie je in deze [video](#).

Op **Landgoed Vollenhoven** in De Bilt vind je een prachtige historische moestuin. Beide leveren een deel van de moestuinopbrengst aan regionale restaurants en bieden lokaal geteelde groente. Ook op buitenplaats **Hindersteyn** in Langbroek wordt een volwaardige moestuin gerund door vrijwilligers. Bijzonder is de tomatenteelt van 60 verschillende soorten.

Opleidingen

Warmonderhof is een biologisch-dynamisch landbouwbedrijf in Dronten. Op deze boerderij bevindt zich ook het schoolgebouw van Aeres Warmonderhof, waar mbo-studenten een opleiding in de biologische en biologisch-dynamische landbouw kunnen volgen.

Leestips

- [Handboek schooltuinen](#), 2024.
- [Handreiking historische moestuinen](#) met een nieuwe opdracht, 2006, van **Land & Co**.
- Op de website van [Stadslandbouw Nederland](#) vind je veel informatie, kennis en inspiratie over stadslandbouw en voedselstrategie.

Organisaties

Er zijn interessante organisaties waar je terecht kunt voor meer informatie. Hieronder een kleine selectie:

- [Stichting Kastelen Buitenplaatsen Landgoederen](#) (sBKL). In de podcast Moestuinen met historische wortels vind je veel informatie.
- [Gilde van Tuinbazen](#)
- Vereniging voor ecologisch leven, koken en tuinieren, kortweg [Velt](#).
- Landschaps(beheer)organisaties hebben veel kennis, scholen vrijwilligers en stellen gereedschap beschikbaar.
- Regionale en lokale volkstuin- en moestuinverenigingen bieden veel kennis, o.a. met cursussen en workshops over historische moestuinen.
- Blijf op de hoogte via het [LinkedIn-netwerk 'Historische moestuinen in beeld'](#).

Gemeenschapstuinen en burgercoöperaties

- [Voedselraden](#) werken als burgerinitiatief samen aan een gezond en duurzaam voedselsysteem in een gemeente of regio. Dat doen zij door samen met voedselinitiatieven te werken aan een gezond en duurzaam voedselsysteem.
- [Land van Ons](#) koopt als coöperatie landbouwgrond en herstelt hier de biodiversiteit en het landschap.
- [Herenboeren](#) is een coöperatieve manier om duurzaam voedsel te verbouwen en te eten.
- [Het CSA Netwerk](#) staat voor directe (korte keten) en langetermijn-verbindingen tussen boeren, producenten en burgers, met een eerlijk en stabiel inkomen voor boeren en een duurzaam, gezond en verantwoord product voor de aangesloten burgers.

Colofon

mei 2025

Deze handreiking is een initiatief van de Werkgroep Moestuinen Landgoederenzone Zuid-Holland. Het is een uitgave van het Erfgoedhuis Zuid-Holland en is mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van Provincie Zuid-Holland, het Dinamo Fonds, het Cultuurfonds en gemeente Wassenaar.

Concept: Werkgroep Moestuinen

Landgoederenzone Zuid Holland

Uitvoering en tekst: Guerite Flury

Vormgeving en illustraties: Eva Rietbergen

Redactie: Merel Eijken

Werkgroep Moestuinen Zuid-Holland:

Dorothee Koper-Mosterd

Hennes Claassen

Onno Helleman

Carla Scheffer

Fotoverantwoording:

Floris Scheplitz (tenzij anders vermeld)

Pag. 2: Hennes Claassen (links en rechts boven)

Pag. 11: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (midden boven)

Stichting Vergeten Groenten (midden onder)

Het Zoete Land (rechts onder)

Gebruikte stockfoto's: [istockphoto.com](https://www.istockphoto.com)

